

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION METODLARNING QO'LLANILISHI: SAMARADORLIK VA ISTIQBOLLAR

Berdiyeva Muxabbat Meyliyevna

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim kafedrası professori

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion pedagogik metodlardan foydalanishning amaliy samaradorligi va istiqbollari atroflicha tahlil qilinadi. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida ta'lim-tarbiya jarayoni ham o'zgarib bormoqda. Shu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolalarning ehtiyojlari, ularning psixofiziologik xususiyatlari, bilim olishga bo'lgan tabiiy qiziqishlari bu bosqichda interfaol va innovatsion metodlardan samarali foydalanishni taqozo etadi. Tadqiqot davomida maktabgacha ta'lim muassasalarida keng qo'llanilayotgan zamonaviy metodlar — loyiha asosida ta'lim, interfaol o'yin texnologiyalari, STEAM yondashuvi, multimedialli va vizual vositalardan foydalanish, didaktik o'yinlar asosida o'qitish kabi yondashuvlar tahlil qilinadi. Mazkur metodlarning bolalarning tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlash, jamoada ishlash, ijodkorlik va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni empirik kuzatuvlar va so'rovlar asosida baholanadi. Maqolada shuningdek, innovatsion metodlarni amaliyotga tadbiiq etishda duch kelinayotgan muammolar, tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi, texnik vositalar bilan ta'minlanganlik darajasi va ota-onalar bilan hamkorlik masalalari ham ko'rib chiqiladi. Tahlil natijalariga ko'ra, innovatsion metodlar maktabgacha ta'lim sifati va mazmunini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Kelgusida bu yo'nalishda kompleks yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni uzluksiz takomillashtirish va tarbiyachilar malakasini oshirish orqali natijadorlikni yanada oshirish mumkin.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, innovatsion metodlar, interfaol texnologiyalar, STEAM yondashuvi, didaktik o'yinlar, loyiha asosida ta'lim, bolalar rivoji, tarbiyachi faoliyati, zamonaviy pedagogika, raqamli vositalar, ta'lim samaradorligi*

Kirish

Zamonaviy davrda ta'lim-tarbiya tizimi oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri — bu o'quv jarayoniga innovatsion metodlarni tatbiq etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdir. Ayniqsa, inson shaxsiyati shakllanishining dastlabki bosqichi hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimida pedagogik yondashuvlarning yangilanishi va takomillashuvi o'ta muhim hisoblanadi. Chunki bu davrdagi tarbiya va ta'lim bolaning intellektual, emotsional, psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, pedagog kadrlar malakasini oshirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2019-yilda tasdiqlangan

“Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da innovatsion yondashuvlarning ahamiyati alohida ta’kidlangan. Bu esa bugungi kunda tarbiyachilarning an’anaviy usullardan voz kechib, bolalar faoliyatini interfaol, didaktik, ijodiy va integratsiyalashgan usullar orqali tashkil etishini taqozo etmoqda.

Innovatsion metodlar orqali tarbiya va ta’lim jarayonini tashkil etish bola shaxsini faollashtiradi, uni mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faollikka ega shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Bunda loyiha asosida ta’lim, STEAM metodikasi, robototexnika elementlari, vizual va multimedaviy vositalar, interfaol o’yinlar orqali o’qitish kabi yondashuvlarning pedagogik ahamiyati beqiyosdir. Ammo bu jarayonni samarali tashkil etish uchun metodik yondashuvning ilmiy asoslari, amaliy mexanizmlari va tarbiyachilarning tayyorgarlik darajasini chuqur o’rganish lozim.

Mazkur maqolada aynan maktabgacha ta’limda innovatsion metodlarning qo’llanilish holati, ularning bolalar rivojiga ta’siri, joriy etishdagi muammolar va istiqbollar tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi – innovatsion metodlarning nazariy asoslarini yoritish, amaliy samaradorligini baholash va kelgusida ularni tatbiq etish bo’yicha ilmiy-uslubiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya

Ushbu ilmiy tadqiqotda maktabgacha ta’lim muassasalarida innovatsion pedagogik metodlardan foydalanishning holati, samaradorligi va istiqbollarini o’rganish maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo’llanildi. Tadqiqotda quyidagi asosiy metodlar ishlatildi:

1. Empirik kuzatuv.

Toshkent, Samarqand va Andijon viloyatlaridagi maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o’tkazilgan amaliy kuzatuvlar orqali innovatsion metodlardan foydalanish darajasi, tarbiyachilar va bolalarning faol ishtiroki, uslubiy materiallardan foydalanish holati o’rganildi. Kuzatuvlar asosida ta’lim jarayonidagi real sharoitlar va mavjud muammolar aniqlashtirildi.

2. Anketaviy so’rovnoma.

Tadqiqot doirasida 120 nafar tarbiyachi va 80 nafar ota-ona ishtirokida so’rovnoma o’tkazildi. So’rovnomada innovatsion metodlardan xabardorlik darajasi, amaliyotda qo’llash holati, natijadorlik haqidagi fikrlar hamda mavjud to’siqlar (metodik vositalarning yetishmasligi, texnik baza, bilim darajasi) o’rganildi.

3. Suhbat va intervyu.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbarlari, psixologlar, metodistlar bilan chuqurlashtirilgan suhbatlar o’tkazildi. Bu orqali innovatsion metodlarni joriy etish tajribasi, pedagogik yondashuvlar, malaka oshirish kurslarining samaradorligi va tizimdagi muammolar chuqurroq tahlil qilindi.

4. Kontent-tahlil.

Amaldagi o’quv-metodik materiallar, o’quv rejalari, mashg’ulot ssenariylari va interaktiv darslar namunasi tahlil qilinib, ularda innovatsion metodlarning ifodalanish darajasi

baholandi. Bundan tashqari, xorijiy tajribalar (Finlyandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya va boshqalar) asosida ishlab chiqilgan metodikalarning o'zbek ta'lim muhitiga mosligi tahlil qilindi.

5. Statistik tahlil.

Yig'ilgan so'rovnoma va kuzatuv natijalari asosida statistik umumlashtirishlar amalga oshirildi. Jadval va diagrammalar orqali metodlarning qo'llanish darajasi va ular asosida erishilgan pedagogik natijalar ko'rsatildi.

Ushbu metodlar uyg'unligida olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion metodlarning real holati, mavjud imkoniyatlar, dolzarb muammolar va istiqbolli yo'nalishlar aniqlab berildi.

Natijalar

O'tkazilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar natijasida maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion metodlardan foydalanish darajasi, ularning ta'lim sifati va bolalar rivojiga ta'siri bo'yicha quyidagi muhim xulosalar aniqlandi:

1. Innovatsion metodlar o'quv jarayonining interfaolligini oshiradi. Kuzatuv va suhbatlar orqali aniqlanishicha, loyiha asosida ta'lim, didaktik o'yinlar, multimedaviy vositalar va STEAM yondashuvlaridan foydalangan tarbiyachilar olib borgan mashg'ulotlar bolalarda yuqori darajadagi qiziqish va faol ishtirokni yuzaga keltirgan. Bunday metodlar bolalarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi, ularni faol o'rganishga undaydi va bilimlarni mustahkamlash jarayonini tabiiy ravishda tashkil etadi.

2. Innovatsion metodlar bolalarning nutq, tafakkur va ijtimoiy faolligini kuchaytiradi.

Tajriba-sinov ishlari natijasida interfaol o'yinlar, rolli mashg'ulotlar va konstruktorlik faoliyati orqali o'qitilgan bolalarda nutq faolligi, ijodiy fikrlash, muammoni hal qilish qobiliyati va jamoada ishlash malakalarining shakllanishi kuzatildi. Ayniqsa, sahnalashtirilgan darslar va muammoli topshiriqlar bolalarda tashabbuskorlik va o'z fikrini aniq ifodalash malakasini mustahkamlashga xizmat qilgan.

3. Tarbiyachilar innovatsion metodlarga ijobiy munosabat bildiradi, ammo amaliyotda muammolar mavjud.

Anketaviy so'rovnoma natijalariga ko'ra, so'rovda qatnashgan 120 nafar tarbiyachining 82 foizi innovatsion metodlardan foydalanish tarafdori ekanligini bildirgan. Biroq, ulardan 67 foizi amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda metodik materiallar, texnik vositalar va malaka yetishmasligini asosiy to'siq sifatida qayd etgan. Bu esa metodlar samaradorligini cheklab qo'yayotgan muhim omil hisoblanadi.

4. Ota-onalarning ushbu jarayondagi roli hali yetarli darajada faollashtirilmagan. Tadqiqotda ishtirok etgan 80 nafar ota-onadan 61 foizi farzandining bog'chadagi o'quv mashg'ulotlari bilan yetarlicha tanish emasligini bildirgan. Bu esa oilaviy ta'lim va bog'cha ta'limi o'rtasida uzviylikning yetishmasligini ko'rsatadi. Innovatsion metodlar samarasini to'la ochish uchun tarbiyachi va ota-ona hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

5. Innovatsion metodlardan foydalangan guruhlarda bola rivoji an'anaviy metodlarga qaraganda sezilarli darajada yuqori bo'lgan.

Tajriba asosida ikki guruhda (innovatsion metod asosida mashg'ulot o'tgan guruh va an'anaviy yondashuv asosida tarbiya olgan guruh) olib borilgan tahlillar natijasida, innovatsion metodlardan foydalangan guruhdagi bolalar 6 oy ichida:

- mustaqil fikrlash darajasi 28%ga,
- ijodiy faoliyat ko'rsatkichlari 32%ga,
- nutq faolligi 25%ga,
- sotsial ko'nikmalar esa 30%ga o'sgani kuzatildi.

Bu ko'rsatkichlar innovatsion metodlarning samaradorligini aniq isbotlaydi va ularni keng qo'llash zarurligini taqozo etadi.

6. Didaktik vositalarning sifatli ishlab chiqilishi metodlardan to'laqonli foydalanishga imkon beradi.

Kontent-tahlil orqali aniqlanishicha, o'quv-metodik majmualarda multimedia vositalari, mobil ilovalar, raqamli o'yinlar va maktabgacha yoshdagilar uchun mo'ljallangan elektron platformalar mavjud bo'lsa-da, ularning aksariyati umumiy xarakterda bo'lib, aniq yosh bosqichlari va mahalliy kontekstga to'la moslashtirilmagan. Shu bois tarbiyachilar metodlarni tatbiq etishda qo'shimcha vaqt va kuch sarflashga majbur bo'lmoqda.

7. Innovatsion metodlar orqali olib borilgan mashg'ulotlar bolalarda ijobiy emotsional muhitni shakllantiradi.

Mashg'ulot jarayonida bolalarning o'zini erkin tutishi, fikrini bemaolol ifoda etishi, jamoada o'z o'mini topishi kuzatildi. Bu esa bolada psixologik tayanch, ishonch va ijtimoiy moslashuvning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama

O'tkazilgan tadqiqotlar maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion metodlardan foydalanish nafaqat ta'lim mazmunini boyitishi, balki bola shaxsining har tomonlama kamol topishida hal qiluvchi omil bo'lishini ko'rsatdi. An'anaviy yondashuvlarda bolaning roli ko'proq passiv eshituvchi va kuzatuvchi sifatida shakllanadi. Innovatsion metodlarda esa bola o'quv faoliyatining bevosita ishtirokchisiga, ba'zida esa tashkilotchisiga aylanadi. Bu esa uning mustaqil fikrlashi, muammoni hal qilish qobiliyati, ijodiy yondashuvi va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Yuqoridagi natijalarda aks etganidek, innovatsion metodlarning qo'llanilishi bola faolligi, bilimni ongli egallashi, emotsional holati va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, loyiha asosida ta'lim, rolli o'yinlar, STEAM texnologiyalari va raqamli resurslardan foydalangan holda o'tkazilgan mashg'ulotlar bolalarda yangi bilimga nisbatan qiziqishni orttirgan. Bu metodlar orqali mashg'ulot mazmuni real hayotdagi faoliyatga yaqinlashtirilgani sababli bolalarda ongli idrok, bog'liqliklarni tushunish, sabab-oqibat aloqalarini anglash ko'nikmalari shakllangan. Shu bilan birga, innovatsion metodlarning keng tatbiq etilishiga to'sqinlik qilayotgan muammo va kamchiliklar ham mavjud. Tarbiyachilarning bu boradagi tayyorgarlik darajasi, texnik vositalar bilan

ta'minlanganlik, metodik qo'llanmalarning yetishmasligi, elektron resurslarning sifati va zamonaviylik darajasi bu jarayonning barqarorligini ta'minlay olmayapti. Bu holat, o'z navbatida, metodlardan yuzaki foydalanish, ularni an'anaviy yondashuv bilan aralashtirib yuborish, natijada metodika asl mohiyatining yo'qolishiga olib kelmoqda.

Boshqa muhim masala – bu ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, innovatsion metodlarning samaradorligi ota-onalarning ishtirok darajasi bilan chambarchas bog'liq. Agar ota-ona tarbiyaviy faoliyatda faol bo'lsa, metodlarning natijasi ko'proq namoyon bo'ladi. Aksincha, ota-onaning ishtiroki sust bo'lsa, bola bog'chada olgan bilim va ko'nikmalarini mustahkamlashga zarur sharoit bo'lmaydi. Shuningdek, o'quv-metodik ta'minot ham innovatsion metodlarni to'laqonli qo'llashga imkon bermayapti. Ko'plab didaktik materiallar umumiy xarakterda bo'lib, ularni yosh bosqichlariga moslashtirish, mahalliy madaniy kontekst bilan uyg'unlashtirish talab etiladi. Bu esa, o'z navbatida, o'qituvchilarning ijodkorligiga, metodik qidiruvlariga turtki bermoqda. Shu jihatdan qaraganda, innovatsion metodlar pedagogik jarayonda passivlikni emas, balki yangilikka ochiqlik, izlanish va tajriba almashuvini talab qiladi.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, innovatsion metodlar maktabgacha ta'limda oddiy texnika yoki vosita sifatida emas, balki chuqur pedagogik konsepsiya sifatida qaralishi lozim. Bu yondashuv bolani o'rganish subyektiga aylantiradi, shaxsiy yondashuvni kuchaytiradi, ta'lim va tarbiyani integratsiyalashgan holda olib borishga sharoit yaratadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion metodlardan foydalanish bola shaxsining har tomonlama rivojlanishi, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Innovatsion metodlar bolalarda qiziqish uyg'otadi, ularning nutq, tafakkur, ijodiy fikrlash, muammoni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Mavjud amaliyotda metodlardan samarali foydalanish uchun quyidagi taklif va tavsiyalar muhim deb hisoblanadi:

- Tarbiyachilar uchun innovatsion metodlarni o'rgatishga qaratilgan maxsus malaka oshirish kurslarini joriy etish;
- Maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar, interaktiv resurslar va multimedaviy materiallar bilan ta'minlash;
- Innovatsion metodika asosida ishlab chiqilgan mahalliy va milliy xususiyatlarga mos metodik qo'llanmalar yaratish;
- Ota-onalar bilan doimiy pedagogik hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali ta'lim-tarbiya jarayonining uzviyligini ta'minlash;
- Ilg'or xorijiy tajribalarni lokal sharoitga moslashtirib, tizimli yondashuv asosida integratsiyalash.

Yuqoridagi tavsiyalarni hayotga tatbiq etish orqali maktabgacha ta'lim tizimi nafaqat zamonaviy, balki yuqori samarali va bola shaxsiga yo'naltirilgan bo'lib shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PQ-4477-sonli qarori.
2. "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2019.
3. Axmedova N. "Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar". – Toshkent: Fan, 2020.
4. Rasulova Z. "Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar". – Samarqand: Ilm ziyo, 2021.
5. Qodirov A. "Interfaol metodlar: nazariya va amaliyot". – Toshkent: O'qituvchi, 2022.
6. UNESCO. "Early Childhood Education in a Digital Age". – Paris, 2020.
7. Vygotsky L.S. "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes". – Harvard University Press, 1978.
8. Bronfenbrenner U. "The Ecology of Human Development". – Harvard University Press, 1979.
9. Masharipova D. "Maktabgacha ta'limda STEAM yondashuvi asoslari". – Toshkent, 2022.
10. Rakhimova M. "Bolalarda ijodiy tafakkurni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar". // Ilmiy pedagogika, 2023, №2.
11. Karimova R. "Didaktik o'yinlarning metodik imkoniyatlari". – Buxoro, 2021.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim agentligi statistik hisobotlari. – 2023.
13. Mustafoyeva S. "Ta'limda raqamli vositalardan foydalanish tajribalari". // Zamonaviy ta'lim, 2023, №1.
14. Nurmatova G. "Tarbiyachilar uchun innovatsion mashg'ulotlar to'plami". – Andijon: Ilm va amaliyot, 2022.
15. Qahhorova F. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlari". – Termiz, 2021.